

Glasilo
„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“.

Izdavatelj in urednik:
Andrej Zumer,
nadučitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Št. 5.

Ljubljana, 1. sušca 1893.

XXXIII. leto.

Vsebina. L.: † Blaž Hrovath. — M. J.: Ljudsko šolstvo v Avstriji 1890/91. I. — J. Kotzmuth: O šolski higijeni. — J. Petkovšek: Prirodopisni pararelni običaji. — Književnost. — Društveni vestnik. — Vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Listnica uredništva.

† Blaž Hrovath.

Neizprosna smrt nam je te dni vzela jednega najbolj znanih naših šolnikov, prezaslužnega gospoda šolskega svétnika Blaža Hrovatha, c. kr. ravnatelja moškemu in ženskemu učiteljišču, kakor tudi obema vadnicama v Ljubljani — moža, ki je odgojil v zadnjih dvajsetih letih do malega ves sedanji učiteljski rod na Kranjskem in mnogo dragih nam tovarišev v sosedni slovenski Štajerski.

Ranjki šolski svétnik Hrovath je bil porojen leta 1832. v Žétalah, ležečih ob štajersko-hrvaški meji v Rogaškem okraji. Dovršivši (l. 1853.) gimnazijo v Mariboru in vseučiliške nauke na Dunaji je prišel Hrovath jeseni leta 1858. za suplenta na veliko gimnazijo v Ljubljani, kjer je poučeval grški, slovenski in latinski jezik v nižjih razredih. Jeseni l. 1865. je bil imenovan za pravega gimnazijalnega učitelja v Kranji, in l. 1868. potem, ko je bil pri Miklošiči svojo učno usposobljenost po-

polnil s preskušnjo iz slovenščine, za pravega gimnazijalnega učitelja v Celji, od koder se je jeseni l. 1869. povrnil za profesorja na veliko gimnazijo v Ljubljani. Toda že dné 2. septembra 1870. leta je bil imenovan za ravnatelja novoosnovanemu učiteljišču v Ljubljani, kateri zavod, združen pozneje z ženskim učiteljiščem, je spretno in modro vodil do svoje prerane in nepričakovane smrti. Poleg svojega ravnateljstva je bil ves čas tudi najprej podnačelnik, zadnja leta pa načelnik c. kr. izpraševalne komisije za ljudske in meščanske šole in vrhu tega več let c. kr. okrajni šolski nadzornik za ljubljanski, oziroma za kočevski okraj.

Hrovath je prevzel vodstvo tistih dveh zavodov, ki imata nálog naši deželi vzgajati učiteljski rod, ob jako burnih časih, ko se je o novoosnovani ljudski šoli in o državnem in deželnem šolskem zakonu na Kranjskem med političnimi strankami bil

ljut boj. A dasi se je Hrovath z vso odločnostjo oklenil novih razmer, vendar se je v svojem težavnem položaji vedel tako mirno in modro, nepristransko in pravico-ljubno, da so ga jako čislala vsa šolska in cerkvena oblastva, ter visoko spošto-vale vse politične in narodne stranke v naši deželi. V srečnem zakonu in prijetnih gmotnih razmerah živeč, priden, do skrajnosti vesten in natančen, je imel vedno in vselej pred očmi samo dolžnosti svojega odgovornosti polnega službenega poklica ter se je ogibal vsega javnega, hrupnega življenja. Pisarna, šola in rodbina — to je bilo njegovo tvorišče, na katero je ome-jil svoje neumorno delovanje zadnjih dva-

indvajset let. Svojim učiteljskim gojencem skrben oče in moder svetovalec, svojemu učiteljskemu zboru odkritosrčen prijatelj in dober tovariš, človek plemenitega sreča, do-bra duša in v vsakem oziru rahla in harmo-nična natura, v burnih in težavnih časih pravi mož na pravem mestu, je širil okoli sebe dobrodejen mir, da ga je moral čislati vsak, kdor je prišel ž njim v ožjo dotiko. Svoje plemenito mišljenje je razodevel zlasti tudi s tem, da se je jako vestno brigal za svoje nekdanje gojence. katerih se je rad spom-injal še čez dolga leta ter se srčno ve-selil, če so se v praktičnem življenji vrlo nosili. Zatorej tudi mi temu vrlemu možu ohranimo blag in trajen spomin! L.

Ljudsko šolstvo v Avstriji 1890/91. l.

Dežela	Otrok brez pouka telesno ali duševno		Kazni radi nemarnega obiskovanja		Štev. učiteljev	Troški za ljud. šolstvo v glđ.
	nesposobnih	spodobnih	zapor 1 dan in več	denarnih		
Avstrija pod Anizo .	1176	185	1773	4033	6215	6.263.022
Avstrija nad Anizo .	451	—	187	1088	1228	1.011.546
Salcburško	249	26	21	288	311	251.644
Tirolsko	611	743	35	414	2482	77.463
Vorarlberško	84	—	15	390	330	135.344
Štajersko	4123	3958	69	—	1922	1.436.797
Koroško	834	303	70	—	668	414.713
Kranjsko	818	7877	57	—	556	313.839
Trst	—	—	—	—	286	339.074
Goriško	1258	2002	887	486	335	245.898
Istra	1071	17.392	—	324	324	195.472
Dalmacija	655	3358	77	3205	390	337.517
Češko	4759	2466	11.421	13.779	14.259	11.625.440
Moravsko	2259	799	1699	2935	5013	3.629.565
Šlezija	698	783	182	202	934	644.427
Galicija	3847	345.166	3796	15.093	5677	2.426.618
Bukovina	1498	36.420	709	2565	471	186.509

Dežela	Štev. prebivalcev	Štev. lj. šol	Poslopje		Štev. šolo obiskujočih otrok
			zadostuje	nezadostuje	
Avstrija pod Anižo	2,661.799	1473	1473	162	362.987
Avstrija nad Anižo	785.831	502	479	20	110.326
Salcburško	173.510	158	138	23	21.965
Tirolsko	812.696	1485	1292	193	115.169
Voralberško	116.073	189	171	16	15.653
Štajersko	1,282.708	796	728	73	165.700
Koroško	361.008	354	307	47	51.207
Kranjsko	4.989.558	331	244	57	635.12
Trst	157.466	33	33	— ¹⁾	14.860
Goriško	220.308	215	197	17	30.535
Istra	317.610	176	159	17	24.156
Dalmacija	527.426	302	226	76	19.919
Češko	5,843.094	4731	4266	847	966.518
Moravsko	2,276.870	2245	1845	419	377.171
Šlezija	605.649	474	438	44	81.503
Galicija	6,607.816	3597	2732	855	587.412
Bukovina	646.591	299	238	61	42.041

¹⁾ Kjer je črtica, manjkajo podatki.

Dežela	Na 1 učitelja prebivalcev	Na 1 učit. učencev	Na 1 prebiv. troškov v gld.	Dežela	Na 1 učitelja prebivalcev	Na 1 učit. učencev	Na 1 prebiv. troškov v gld.
Avstr. pod A.	428	58	2·35	Goriško . .	658	91	1·12
Avstr. nad A.	640	89	1·29	Istra . . .	980	75	0·62
Salcburško .	558	71	1·45	Dalmacija .	1351	51	0·64
Tirolsko . .	327	47	0·10	Češko . . .	410	68	1·99
Voralberško .	352	47	1·17	Moravsko .	454	75	1·59
Štajersko . .	668	86	1·12	Šlezija . .	648	87	1·06
Koroško . .	540	77	1·15	Galicija . .	1164	103	0·37
Kranjsko . .	897	114	0·63	Bukovina .	1373	89	0·29
Trst	551	52	2·15	—	—	—	—

Ako primerjamo ta števila, vidimo, da pride v 17 avstrijskih kronovinah povprečno na 706 prebivalcev jeden ljudsko-šolski učitelj. Čim nižje je to število, tem ugodnejše je delovanje v šoli. V tem oziru je Kranjska šele 13. dežela. Kar se pa tiče števila učencev, ki spadajo na jedno učno moč, je povprečno število 75. Na Kranjskem spada na jedno moč 114 učencev in so kranjski učitelji v tem oziru v najneugodnejšem razmerju izmed vseh kronovin. Ti imajo torej

največ truda pri pouku in vzgoji, dasi so mnogo slabejše plačani, kakor v kronovinah z ugodnejšimi razmerami. Glede troškov za šolstvo plačuje vsak prebivalec povprečno 1 gld. 12 kr., na Kranjskem plačuje vsak prebivalec le 63 kr., in so šolski troški le v Istri, Galiciji, Bukovini in na Tirolskem nižji. Iz teh števil je razvidno, da je stanje Kranjskega učiteljstva še zelo neugodno.

M. J.

O šolski higijeni.

Poročal pri občnem zboru „Učit. društva za postojnski šolski okraj“ dr. **Julij Kotzmuth**, okrajni zdravnik v Postojini.

Kakor povsod, vidi se tudi v medicini, da iz malega izraste veliko. Iz malih začetkov vsklilo je zdravstvo in ostalo dolga, dolga leta na istem mestu, toda uprav v teku tega stoletja se je razvilo močno. V začetku so spoznali le nekatere bolezni, ali danes s sedanjimi sredstvi sezajo nekateri učeni možje v čudovito globočino. Ono, nekdam tako malo drevesce zdravstvenega znanja, razprostrlo se je v velikansko drevo, in ne mala vejica tega drevesa je higijena. Beseda higijena pomeni znanje o zdravstvu, to je o škodljivosti in koristi elementov, ki nas obdajajo, kakor: zrak, voda, zemlja, stanovanje, obleka, rokodelstvo in v našem slučaju tudi — šola.

Uči nas torej, kakšno mora biti šolsko poslopje, njega okolica, šolske izbe in šolske priprave, kakšen mora biti pouk, katere nevarnosti preté zdravju učeče se mladeži in kako jih je odpraviti. To poglavje higijene se imenuje specialno tudi šolska higijena, in upam, da bode zanimala sl. učiteljstvo. Zato sem drage volje obljubil g. načelniku sl. „Učitelj. društva“, ki me je povabil, da izpregovorim v kratkem o imenovanem predmetu.

Šolski pouk vpliva čestokrat slabo na zdravje obiskujočih učencev in učenk in sicer so posebne bolezni, ki imajo svojo kal prav vsled obiskovanja šole in se imenujejo tudi šolske bolezni. Kvari se v šolah največkrat važen človeški organ — oko, otroci postanejo grbasti, šolska mladina je izpostavljena mnogovrstnim nalezljivim boleznim, katere se v šoli čestokrat in najlaže širijo. Prigode se v šoli časi tudi nenadejani slučajji, nesreče ali obolenja, in dobro je, ako si ve učitelj v naglici pomagati, ker le tako je mogoče, kadaj mogoče rešiti mlado življenje, ki bi bilo morda izgubljeno.

Opisal bodem najprej znake ali simptome, potem navedel, kako se je ravnati in kako si je pomagati.

Omenil sem, da vpliva šolski pouk slabo na otroško zdravje in da vsled tega nastajajo šolske bolezni. Take so: slabi razvoj telesa, slabo- in malokrvnost, želodčne bolezni, škrofuloza in njena teta jetika. Otrok, navajen v prostosti živeti in se gibati, mora vstopivši v šolo sedeti v tesni sobi, velikokrat tudi v gneči in mora duševno delovati. Ta izprememba v življenji je vsekako neugodna otroškemu zdravju in le premnogokrat provzročuje slabo prebavo, slast do jedi se izgubi, otroci oblede, malokrvni so ter zaostajajo v telesnem razvitku. Večinoma se otroci privadijo novemu življenju in slab vpliv se paralizira, da si ne vselej, ker časi opazimo, da se v šoli zaseje kal neozdravljivih boleznij: jetiki in škrofulozi (poslednja se večinoma ozdravi). Da je pa pohajanje šole res kvarno zdravju in razvoju otroškega telesa, vidimo že po tem, ker otroci po dovršenem šolanju zopet tako čvrsto rasto.

Neugodni vpliv zmanjšuje posebno telovadba in šolske igre. To res mnogo pomaga, in škoda da ne poznamo še drugih sredstev. Naše postave velé samo, da se mora vsak otrok učiti, in korist šole je tako velika in tako razvidna, da ni treba govoriti o nji; nasvetoval bi pa, da se šolske izbe dobro prezračujejo in tudi dobro snažijo, zakaj prah mnogo škoduje in se po njem širi posebno jetika, kakor poročajo zdravniki.

Preidimo k drugemu oddelku šolskih boleznij, te zadevajo oko.

Branje v preveliki bližini in upogibanje glave naprej povspešuje kratkovidnost. Čim več mora tudi normalno oko gledati v bližavo, tem bolj se v njem utruja mi-

šica, prouzuročujoča razširjanje očesa. Slaba ali bliščeča razsvetljava pospešuje kratkovidnost, slabi zrak pa krvotok proti glavi in očem. Napačne šolske klopi, premajhna ali pretanka pisava, napačna lega šolske table često tudi slabe vid in škodujejo očesu. Toda ne samo vid, vsled tega obole tudi trepalnice, očesne veznice in rožnice.

Nasproti temu je v varstvo očij mogoče prav veliko storiti. Postava veli, da šolska izba ne bodi predolga, ne preširoka in svetloba prihajaj vanjo z leve strani. Navadno imajo šolski prostori okno tudi zadaj, a treba je je zapreti. Najboljša barva za šolsko sobo je sivkasta, tabla bodi na takem mestu, kjer se ne blišči.

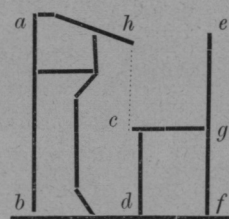
In kaj je storiti Vam, gospodje učitelji? Uredite, da sedi kratkovidna deca bliže, to je v prvih klopih in ne gledajo predrobni rečij. Najnovejši čas vpeljujejo v šolah pokončno pisavo, o kateri se je letos mnogo pisalo in jo vsestransko priporočalo.

Tretji oddelek šolskih boleznij so hrbtične. Ni dvoma, da postanejo mnogi otroci grbasti v šoli. Bolezen je to, da se hrbtišče upogne na jedno ali drugo stran. Narvečkrat se nagne na levo. Temu je krivo slabo držanje pri branju, pisanju in ročnih delih. Pri pisanju leze zgornji del telesa kolikor toliko na levo stran, ker je konveskni del prsi na desni, in to dokazuje, da je 90% grbastih pokvarilo svoje hrbtišče v šoli. Zgrbančenje nastane tako, da je desna rama nekoliko višja od leve, prsa in hrbet postane nesimetričen. Močno zgrbančenje ne ogrdi samo človeka, temveč tudi slabo vpliva na pluća, srce in krv. Takih revežev se često loti jetika.

Ženski spol je štirikrat bolj dovzeten za to nego moški.

Da bi se to odpravilo, poskusili so že marsikaj. Nazadnje so dognali učenjaki, da so slabemu držanju pri pisavi mnogo krive šolske klopi. Te so ali previsoke, ali prenizke, plošča je preozka ali preveč strma, in še zdaj ni rešeno vprašanje, kakšna klop bi najbolj ugajala otroškemu zdravju. Pri šolski klopi razločujemo vi-

sokost ab , visokost sedeža cd , visokost zadnjega dela (naslonjala) ef , širokost plošče (mize) ah , širokost sedala cg , diferenco hc in distanco, to je horizon. oddaljenost plošče od sedala. Šolske klopi morajo biti razmerne velikosti z otroško starostjo. Zato zahteva zakon klopi vsaj v treh velikostih, za male, srednje in velike; stare klopi so pa samo jedne velikosti in poleg tega vse

prevelike. Mizna plošča je pri njih navadno preozka in premalo ali preveč nagnena; zahteva pa se, da je široka 30 do 40 cm (ah) in konec h mora biti za 6 cm nižji od a . Sedalo mora biti (c g) tako dolgo, kakor stegna in tako visoko kakor kolena (c d). Distanca hc bodi 0, to je vertikalna črta od h doli mora zadeti c . Najboljše klopi so z dvema sedežema, največ s štirimi.

V našem okraju so šolske klopi sploh slabe (razven v Šturiji, Ustji, na Ostrožnem Brdu in v postojnski deški šoli.) Navadne napake so: 1.) klopi so vse jednake, 2.) prevelike, 3.) med seboj v zvezi, 4.) imajo preveč nagneno ploščo.

V tem oziru bi bilo še mnogo storiti.

Otroške nalezljive bolezni so: nahod, škrlatinka, davica, podušesna bula, koze, divje koze, garje, egiptovska očesna bolezen, posnemanje, onesveščenje, krč, padavica, krvavenje iz nosa in rane, kakor tudi legar, domača in inozemska kolera, griža, rabad ali dobrci, pasja steklina, epidemično vnetje možganskih mren, oslovski kašelj, jetika in influenza. Te bolezni se razprostirajo neposredno, t. j. od bolnika do bolnika in posredno: od bolnika po zdravih ljudeh, ki ne obole, po obleki, jedilih, sploh po stvarih, ki so z bolnikom v dotiki in pridejo potem v promet. Tako se zanese k nam bolezen iz tujih krajev n. pr. kolera, ko se razpošiljajo razne stvari: obleka, cape, kože i. t. d. Razločujemo pa kužne bolezni v takšne, ki se razplode same od človeka do človeka,

in takšne, ki se dobe na raznih močvirnih ali okuženih krajih. Zadnjim štejejo inozemsko kolero, grižo, pasjo norost, vnetje možganskih mren in mrzlico. Kužne bolezni je treba spoznati v začetku ali vsaj v prvih slučajih, da se omeje; zakaj one se širijo po najmanjših cimah, ki niso še vse poznane, in imajo svojo pogubno lastnost samo v nekaterih okolščinah, da se plode in škodujejo ljudem v posameznih vaseh, okrajih ali deželah, kar zovemo epidemijo; časi se pa bolezen vleče delj časa, kar imenujemo endemijo. Naj pa bode že tako ali drugače, sigurno je, da so nevarne in škodujejo materialno v vsakem oziru in treba jih je zatirati. V ti zadevi more p. n. učiteljstvo veliko pomagati. Navesti hočem v naslednjem nasvete:

1. Kako se najlaže spoznajo kužne bolezni,
2. kako jih je treba zatirati.

1. Kolera se v začetnih slučajih vedno širi bodi po okuženih ljudeh ali po okuženih stvareh, ki pridejo v dotiko z bikioln n. pr. cape, stara obleka i. t. d. Širi se tudi po pitni vodi. Tako so l. 1892. se prepričali, da je bil v Hamburgu okužen vodovod, reka Spree, drugod (v Budapešti) Donava s komabacilom. Bolezen se javi v laksiranju in sicer gre od človeka prav mnogo neke vodene tvarine, potem začne bluvanje in krč, posebno v bedrih. Za razširjenje bolezni so nevarni oni slučajji, ko bolniki ne leže, marveč se javi bolezen v navadni driski. Ljudje hodijo po svojih opravlilih in kamor pridejo, zapuščajo gnezdo, od koder se širi in plodi bolezen. Domača kolera je nji jednaka, toda bolniki umrjo za njo le redkoma.

Griža je obolenje nekaterih delov širocega čevesa. Bolniki morajo za to na stran, toda gre uprav nasprotno od kolere — od njih prav malo, časi pa kri (krvava griža). Bolečine v trebuhu so pri griži večje.

2. Davica je najzlobnejša otroška bolezen in jako nalezljiva. Javi se v grlobolu. V grlu se vidijo belosivkaste pege, ki se kmalu izpremene v istobarvne mre-ne. Te se razprostró po goltancu. Bolniki

težko požirajo, sline in smrad jim sili iz ust.

3.) K o z e so znane. 4.) Pri škrlatinki se izpahne na koži, prišč je iz samo majhnih, škrlatasto rdečih pičic, ki se razsujejo tako na gosto, da je koža škrlataste barve. V grlu so vedno bolečine, grlo znotraj rdeče, časi pa tudi kakor pri davici (scharlach-difteritis). Škrlatinka se loči od rabada (ošpice) v tem-le: prišč je pri rabadu večji del bel kakor leča in barve kakor opeka; nastane pa najprej na obrvih in obrazu, potem se razširja na truplo. Človek ima hripav kašelji, oči so mu zatekle. — Pri škrlatinki boli grlo, prišči pa nastanejo najprvo na vratu. To je nevarna bolezen, ki ima čestokrat i opasne posledice, kakor: vnetje podušesnih bezgalk, vnetje obisti in občna vodenica. Po škrlatinki in rabadu oboleli otroci se skoro vselej lupijo po končani bolezni, toda včasih prav malo in šele v treh tednih. Vsled tega bodem navedel pozneje, kedaj smejo takšni otroci zopet v šolo, zakaj, dokler se lupijo, ne morejo se še razkužiti, in dokler niso razkuženi, nosijo s seboj tvarino bolezni, ki se razširja potem najlepšim načinom.

5.) Legar ali vročinska bolezen (Bauchtyphus) se dobi vsled pokvarjene vode ali slabe hrane. Začenja se ta bolezen s hudim glavobolom, vročino. Život boli in je oslabel. Mnogo bolnikov se moti in blede. Bolezen se vleče 3 in več tednov. Nalezljiva tvarina je v odpadkih, ki se morajo zato zalivati z apneno vodo in šele potem vreči v stranišče ali zakopati. Strežniki naj umivajo večkrat, osobito pred jedjo roke z domačim milom. Najprej pa je skrbeti seveda za zdravo pitno vodo. — Če se primeri slučaj legarja v šoli, treba je stranišče zalivati z apneno vodo ter sedež itd. osnažiti z močnim lugom. Isto se zgodi pri koleri in driski.

6.) Pasjo norost navajam vspričbo tega, ker človek, katerega je ogrizel stekel pes, oboli neozdravljivo na ti bolezni; pomagati je pa mogoče le precej v za-

četku, če se rane izžgejo in ljudem naznani, da je mogoče dobiti pomoč v posebnih zavodih (v Budimpešti) Pasteurjevo cepljenje. 7.) Epidemično vnetje možganskih mrên je v naših krajih neznana bolezen, vsled katere hudo boli glava in krči mučijo človeka po vsem životu.

8.) Egiptovski okobol se začenja v vezni kožici trepalnic. Če se obrne zgornja trepalnica, videti so na krvavo rdeči podlagi čisto na vrhu belkasti, tudi rjavkasti izrastki v paralelnih vrstah, tako nazivana trachomska zrnca. Nezdravnik misli, da je to navadno vnetje očesne vezne kožice; loči se pa od nje, da so trepalnice nekoliko zatekle, blišče se nekoliko sivkasto, solze se malo, gnoje nič, luči in sploh svetlobe ne vstrpe, bolečine sicer niso hude, vid pa slabí. Sumljivo je, da se bolezen vleče delj časa in je vedno več bolnikov v isti hiši ali šoli. V takšnih slučajih treba bolnika poslati k zdravniku, če drugače ni mogoče, pa potom županstva. Zdravnik sam odloči daljno ravnanje, najprej izključuje bolnika iz šole, razkuženje prostorov, šolskih priprav itd., opazovanje onih, ki so bili z bolnikom kakorkoli v dotiki. Ravnanje po teh navodilih utegne odvrniti nekoliko nesrečo od šolske mladine. 9.) Vnetje podušesnih bezgalk se primeri posamezno ali epidemično po rabadih in škrlatinki n. pr. l. 1890. v Št. Vidu in na Lozicah. Bezgalke zatečejo na jedni ali obeh straneh, bolniki so videti uprav tragikomični. Bolezen ni nevarna, gnoji se le redkokedaj v bezgalkah. Vsa drugačna stvar je, če oteko bezgalke neposredno po škrlatinki, tedaj je glavna bolezen škrlatinka. 10.) Divje ali ovčje kože tudi niso nevarne, a važne so zategadel, da so posebna bolezen in celo različne od pravih koz. Omenjam tudi za to, ker je napačna misel, da oni, ki preboli divje kože, je zavarovan pred pravimi in mu jih ni treba cepiti. To misel treba zatreti. Divje kože se značijo, da se po truplu ne izpahnejo na je-

denkrat, marveč s časoma se prikazujejo rdeči prišči, ki se izpreminjajo v bele mehurčke, si se posuše in odpadejo. 11.) Garje so kožna bolezen, katero proučroča neka majhna živalica, te pa ni videti s prostim očesom (srab, Krätzmilbe). Živalce se urivajo v kožo, delajo hudo srbočino, da si bolniki razpraskajo kožo. Tudi ne morejo spati, ker so živalice v gorkoti posebno delavne. Razširjajo se od človeka do človeka, posebno v šoli, potem po obleki in v tujih posteljah. Garjevi šolarji se poznajo po tem, da se mnogo praskajo in so odrgneni. Morajo se izključiti, klop z močnim lugom razkužiti in bolniki ne smejo prej v šolo, da so popolnoma zdravi in njih obleka do dobra razkužena. Razkuži se obleka, da se ono, kar se da prati, kuha 5 ur v močnem lugu, suknenina se pa dene v vročo (100° C) soperico. Tudi posteljna slama se mora sežgati in posteljnak razkužiti. 12. Hripa, influenza ali ruska bolezen je že dosti poznata, ali važno je vedeti, da je tudi hripa nalezljiva. 13.) Jetika je nalezljiva bolezen. V pljunčih jetičnih ljudij je takozvani „tuberkelbaccilus“, razširja se pa bolezen tako-le: pljunci se posuše na tleh in „baccilus“ pride s prahom v zrak, katerega dihamo in ž njim seveda v pluća. Vsakdo ne zboli vsled tega, a nevarno je bolehatim, slabotnim in posebno takim ljudem, ki so iz jetičnega rodu. Zoper tako razširjanje jetike nastavlja v kopeljih vodo v majhnih steklenicah in ljudje morajo vanje pljuvati, da se pljunci ne posuše in morejo skupno spraviti v stranišča.

Opisal sem nekoliko znakov kužnih boleznij. Upam, da bode odslej lažje nekatere spoznati. Pravo spoznanje je mogoče seveda le po izkušnji, zato slutim, da je moje poročilo prekratko in preplitvo, prosim pa, slavna gospoda, da preudarite, da nisem mislil spisati patologijo. Vender upam, da sem dosegel vsaj nekaj, kar je bil namen mojim vrsticam, namreč: Recimo, da ste bolezen pri nekem otroku

spoznali kužno, tedaj nastane vprašanje, kaj storiti? Na to odgovorim: Nalezljivo bolezen je najbolje odpraviti v začetku, ako stori vsak svojo dolžnost. Slučaj se naznani županstvu, in potem potu se najprej ukrene najpotrebnejše. Vsakako treba je otroka takoj odstraniti iz šole, primerno bi bilo izključiti tudi one, ki sede poleg obolelega za nekaj dni, da se razvidi, so-li okuženi ali ne. Če že ni drugače, posesti je one na stran, da ne pridejo v dotiko z zdravimi, sedeže pa dobro razkužiti, najbolje s 5% karbolno kislino ali pa z vročim lugom. Pri kozah, davici, škrlatinki, rabadih, koleri bi bilo opravičeno takoj po konstatovanju bolezni nehati s poukom za dva dni in sobo razkužiti in dobro prezračiti. Razkužiti se mora, če hočemo, da bode hasnilo, ne samo tla, pomiti se morajo tudi klopi, mize, druga šolska orodja, pobrisati stene, osnažiti stranišča, kakor je navedeno v navodilu o razkuženju.

Sanitetno policijske odredbe za zatiranje kužnih bolezni, tikajočih se šole, so pa naslednje: 1.) bolno deco odstraniti, če je mogoče tudi njih sosede ali jih pa dobro opazovati. Časi se šola dobro zatvori. 2.) Razkuževati je treba vsekdar, ko se primeri slučaj nalezljive bolezni, in sicer po gori omenjenem načinu. O razkuževalnih sredstvih hočem nekoliko omeniti pozneje. 3.) Na kužnih boleznih oboleli učenci ne smejo prej v šolo, da so ozdraveli in niso več nevarni, da bi bolezen raznesli. V tem se greši mnogo. Kužno tvarino nese šolar, komaj da je nekaj okreval, zopet nazaj v šolo in sicer: a) ker ga doma niso razkužili, b) ker pride prej v šolo, kot je popolnoma pretekla doba bolezni. P. i. učiteljstvo naj pazi, da pridejo na kužnih boleznih oboleli učenci razkuženi v šolo, ali drugače: pri boleznih s prišči (rahad, koze, škrlatinka, davica, divje koze, garje itd.) se koža ne sme več lupiti (rahad in škrlatinka) sploh se prišči ne smejo več poznati. To trpi navadno še 14—20 dni potem, ko je nehala bolezen.

Ljudem, ki so z otrokom v dotiki, se vidi bolnik popolnoma ozdravel, a ne tako zdravniku. Otrok nosi nalezljivo tvarino še v koži, ki se mu lupi še dolgo potem, ko se čuti povsem zdravega. Svetujem torej pri takih boleznih vsaj 3 tedne ne dovoliti v šolo, posebno je pa na to gledati v prvih ali v posameznih slučajih; če je bolezen epidemična, ukrene že zdravnik potrebno. Preboleli šolar se razkuži v gorkih kopeljih, kjer se umivaj z domačim milom. To se izvršuje premalo, ker ljudje se radi boje vode, pa brez uzroka. Ko bi bilo drugače, zaustavili bi marsikatero epidemijo. 4.) Prepovedati je šolarjem udeleževati se sprevodov na nalezljivih boleznih umrlih šolarjev. Korist te naredbe je očitiden in karati je postopanje na nekaterih krajih, da še celo nesô mrliča večji šolarji.

Razkuževalna sredstva so: 5% karbolna kislina za odpadke, obleke in hišna orodja, 2% karb. kisl. za umivanje rok. Karbolna kislina mora biti čista, črna je brez veljave. Apneno mleko, o kojem je poročalo sl. c. kr. okr. glavarstvo v Postojini z ukazom z dné 24. kimovca 1892. št. 913.¹⁾ Domače milo in lug.

Govoril sem o nalezljivih boleznih. Sedaj mi je omeniti še nekih posebnih otroških bolezni, imenovane božjasti, nenadejani slučajji in rane.

14. Bolezen sv. Vida (Chorea St. Viti). Človeku se gibljejo samovoljno vse mišice po životu, posebno one po telesu, glavi in rokah. Tako nastanejo neukretna, nepripravna gibanja, ki povzročajo prav tragi komične prizore n. pr. bolnik ne more držati žlice v roci, in če jo drži, primeri se dostikrat, da je ne more speljati v usta, marveč mu vhaja vsled neprostovoljnih gibanj v mišicah v oči ali v nos. Ta bolezen je v živcih in bolniki niso simulantí marveč strašanski reveži. Vzrok, da omenjam to bolezen je, da šolska deca tacega revčka

¹⁾ Gospod doktor je referat pozneje vsled prošnje društvenega g. blagajnika znatno pomnožil in popolnil za kar ga odbor društva iskreno zahvaljuje.

posnema in iz posnemanja nastane epidemija v šoli. Mnogo otrok dobi isto bolezen. Umetno je, take učence izključiti iz šole.

15. Dogode se časi slučajji, ko treba v šoli hitre pomoči. Sem štejemo: omedlevico, krč v želodcu ali čevih, padavico, bruhanje krvi, krvavenje iz nosa in rane. Omedlevica nastane vsled pretesne obleke, zgube krvi, pri ljudeh slabotne postave, v soparni šolski izbi i. t. d. Človek obledi in pade brezvestno kot mrtev na tla, žile ni čutiti in dihanje je skoro nehalo. Takšne bolnike je treba položiti ravno, le glava naj nekoliko visi, obleko jim razpeti, mrzlo vodo jim škropiti na obraz in prsa ter brisati s suhimi rutami. Ko se zopet zavedo, treba jim dati vode. Želodečen ali črevesen krč je bolezen, ko se bolniku nenavadno močno skrčijo želodečne in črevesne mišice in to vsled pokvarjene hrane, slabe pijače, posebno slabega piva. Bolniki se zvijajo in trpe grozne muke. Pomaga se jim najhitreje z gorkoto in gorkim čajem. Padavica ali padeča bolezen (božjast) se kaže s tem, da pada bolnik brezvesten na tla ter ga lomijo krči nekaj časa po vsem životu. Takšne bolnike

treba puščati na miru in le varovati, da se ne pobijejo ali ne padejo v kakšno vodo, prepad i. t. d. Krvavenje iz nosa, pluč ali iz želodca. Prvo se pozna kaj lahko. Krvavečega človeka treba posesti na klop, glavo mu nagniti nekoliko naprej in devati v zatilnik mrzle obkladke in stiskati nosnice. Bluvanje krvi iz pluč je važna bolezen, kakor tudi bluvanje krvi iz želodca. V prvem slučajji trže se med kašljem rdeča penasta krv v koscih, v drugem pa z bluvanjem (iz želodca) črna sesedena krv med jedili. Bolnike je spraviti v posteljo, kjer bodi vzglavje prav visoko, tako da so tudi prsa nekako pokonci; dajati jim je vsakih 5 minut po jedno žlico slane vode. Slano vodo se naredi, da se vzame 1 žlico kuhinjske soli in jo vrže v kupico vode.

O ranah omenim le toliko, da se more ustaviti kri in rabiti 2% karbolno kislino za osnaženje.

S tem končam. Upam, da dobe p. i. gospodje učitelji v mojih skromnih črticah marsikak miglaj v slučajji, ko marsikdo potrebuje dobrega sveta. Saj je naše zdravje pač vsakemu največje bogastvo.

Prirodopisni pararelni običaji.

Izmed treh kraljestev prirode zavzema najjemenitnejše mesto živalstvo. Živali žive, čutijo in se prosto gibljejo. Rastline sicer tudi žive, a ne čutijo in se prostovoljno ne gibljejo. Rudnine pa ne žive, ne čutijo in tudi ne rasto, ampak se le večšajo z nakupičenjem enakih delov po vnanjem.

Ako podajamo pri ljudsko-šolskem pouku najtežje karakteristike posameznih živalij, vidijo se nam le čisto samo priproste podobe, koje pa ne zadostujejo dandanes pri pouku. Pouk moramo koncentrirati in ta metoda nas že sili, da ne smemo biti pri prirodopisnem pouku jednostranski.

Če premišljujemo v idejalih vzorne obrazce, pridemo sosebno v mineralogiji in botaniki, kakor pravi sam mojster A.

pl. Humboldt, do velikih težav, kakeršne skoro niso izpeljive na nižji stopinji pouka.

Veliko laglje je pa metoda pri živalstvu, kadar hočemo karakterizirati posamezne živali z ozirom na njih notranjo in vnanjo vpodobljenje, na način življenja, njih zmožnosti do marsikaterega dela, da slednjič dobimo v resnici, če vse te lastnosti pri posameznih živalih poudarjamo, jednaka (vštrična) bitja. Dasiravno živijo različnih vrst živali med saboj različno in je njih vnanja podoba različna, najdemo pri njih vender glavna vodila si tako podobna (analogična), da se dozdeva vsakomur, kdor se bolj temeljito s tem bavi, da je ta različnost ravno čudovita enakovrtstnost, koja ga bolj in bolj spodbuja k samostojnemu preiskovanju.

Na podlagi teh opazek hočem poskusiti tudi pri nekaterih živalih pokazati take jednodnost (paralele) in jih tudi dokazati.

Mislino si najprvo n. pr. domačega petelina in govedo. Bistvena znamenja pri goveji živini so: sestavljeni želodec (vamp, omrežje, trebušek, siršček), kinč na čelu (roge), dve naprej moleči kopiti in zraven dve zadaj nekoliko višje stojči kopiti (Aftenhufen). Govedo je težka, neukretna, duševno nerazvita, jako koristna živina, koje si je izkoristil človek že v najstarejših časih. — Pri kuretnini vidimo nekaj podobnega: želodec je sestavljen (golžun ali pitanec, žlezica in pravi želodec),¹⁾ kinč na glavi (roža), tri prste spredaj in jeden manjši, nazaj obrnjen prst. Kuretnine so tudi neukretni ptiči, duševno nič razviti, hodijo le po tleh in so človeku najbolj koristne ptice. V turu (Auerochs) in divjem petelinu opazimo s to jednodnostjo prave zastopnike prežvekovalcev in kuretnine.

Pri pticah roparicah vidimo vštričnost s čveteronožnimi zvermi na suhem in v vodi. Fizično orožje zveri je: velik zob (derač) v ozobji in zakrivljeni kremplji na prstih. Pri pticah roparicah vidimo za to: zakrivljen, grabežljiv kljun in grabežljive noge s kremplji. — Mačkam dobro služijo kremplji kot orožje za napad, zato so vedno ostri; da jih pa morejo bolj varovati, jih lahko skrijejo v roženo podvlako. Orel ima močne noge, pri kojih so kremplji zopet pravo orožje za napad, koje pa s tem varuje, da mu ni treba hoditi po tleh. — Karakteristično znamenje psov je podolgovati, ravni gobec, koji se nadomesti pri jastrebu z dolgim in na korenini ravnim kljunom. Kremplji pri psu so bolj topi in ploščati, istotako pri jastrebu, zato so ti kot orožje za napad brez posebnega pomena. — Vse te vštričnosti pri teh roparjih pa se dado z ozirom na duševne zmožnosti še bolj utemeljiti.

¹⁾ Vormagen oder Kropf, Drüsenmagen und der eigentliche Magen.

Z ozirom na vnanjo v podobljeno so nadalje podobne si živali: Žirafa in flamingo, kojih jednodnosti ni treba dalje dokazovati. Tudi prebivalci puščave: Velblod in noj (štrus) sta v podobljena, da je moči dokazati pri njih jednodnost. — Tako so vštrični tudi ribam slično vstvarjeni morski psi in patagonski pingvini, katerih skupno življenje je pomenljivo.

Z ozirom na duševno zmožnost imamo cele trope živalij, kojih jednodnost ali vštričnost hočem le pri nekaterih omeniti. Sem spada najprvo čudoviti paralelizem v duševnem življenju gozdnih živalij in ptic roparic. Mačke, kojih reprezentant je lev, „kralj vseh živalij“, so hlabre, vstrajne in veličastne. Isto tako tudi orli. V navadnem pogovoru se pogosto imenuje orel „kralj zrakov“ ter se primerja levu. Da, ljudstvo celo ne pozna lepšega simbola za okrasbo na zastavah, kot podobo leva ali orla. Kako mačka pazi na svoj plen, lazi dolgo in tiho okrog njega, slednjič ga z naskokom zagradi in odnese. Orel tudi kroži v zraku dolgo časa opazuje svoj plen na tleh, najedenkrat se zažene kot blisk na njega ter ga odnese v višino.

Z ozirom na milobo, potrpežljivost in krotkost sta si jako podobna ovca in golob. Že v navadnem govoru je ta ali oni zdaj simbol potrpežljivosti, zdaj nedolžnosti, čednosti in miru.

Kar se tiče inteligence in posebne prijaznosti proti ljudem, sta si slon in štorcklja podobna. Oba sta takorekoč filozofa med živalimi, prijatelja ljudij, sobno otrok, ki pa sovražita hinavščino in napačnost.

Čudovita jednodnost je med opico in papigo; ne imenujejo se zastonj papige pogosto „opice med pticami“. Če je nam znano, da opice človeška dela posnemajo, smemo to trditi tudi pri papigah, koje živé v pragozdih jako čudapolno in še celo poskušajo posnemati glasove drugih živalij.

V tem lahko papigi na stran postavimo našega škorca.

Imenitna z ozirom na zvičajnost in neizmerno nagnenost do tatvine sta lisica in sraka. Z ozirom na te slabe lastnosti sta si tudi ta dva pojedinca jednaka.

Iz življenja ptic pevk sta znani dve prikazni, kateri nas opravičujeta, da primerjamo lahko te ptice glodalcem. Te prikazni sta: Hitro značilno množenje pri obeh vrstah in potem selitev ptic pevk na jesen in zopetni prihod na pomlad, prikazen, koja se dá primerjati s zimskim spanjem glodalcev. Specijelno sta si pa z ozirom na vsestransko množitev in stanovališče in svoje komunistično mišljenje podobna miš in vrabec.

Znamenita, še zdaj ne dosti jasna prikazen v življenji mnogih živalij je veselje do potovanja. Severni lemingi (norveške miši) n. pr. potujejo vsacih 10—20 let po milijon skupaj naravnost proti severu. Nikde ne vé namero teh trum; sploh pa se tudi

misli, da svoj namen nikdar ne dosežejo, ker že na težavnem potu poginejo. Jednake prikazni so tudi popotovanja severoameriških golobov-selcev, potovalni tropi kobilic, katere se zbirajo v azijskih puštinjah, potujejo potem navadno proti severozahodni strani in tam, kjer se spustijo na tla, spremenijo najedenkrat vse v žalostno puščavo.

Take vstričnosti (paralele) so torej v živalstvu in te vporabljeni na nižji stopinji prirodopisnega pouka bodi s tem kolikor mogoče priporočeno. Če prav pri tej metodi nobene druge koristi nimamo, kot to, da prisilimo otroka s tem do ponavljanja značilnostij in životopisov glavnih tipov, na koje se naslanjajo potem še druga bitja, pridobili smo že vendar mnogo iz prirodopisnega pouka v ljudski šoli in svesti si moramo biti, da bomo nagnili s tem otroke k samostalnemu preiskovanju, premišljenemu in zavednemu opazovanju prirode.

Jožef Petkovšek.

Književnost.

Odobrena knjiga. Orožen Fr., Zemljepis za meščanske šole, I. stopnja, s 13 podobami. V Ljubljani 1891. Zaloga R. Miličeve tiskarne. Cena vezani knjigi 40 kr.

Ta knjiga je kot šolska knjiga na meščanskih šolah s slovenskim učnim jezikom odobrena. (Razpis naučnega ministerstva z dné 20. prosinca 1893 št. 693.)

Wolfov slovensko-nemški slovar, uredil M.

Pleteršnik. Tega slovarja je izšel II. sešitek, ki obseza besede od „cesanica“ do „dosločišče“.

Kmetovalec. Ilustrovan gospodarski list s prilogo „Vrtnar“. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodine Kranjske. Urejuje Gustav Pirc, družbeni tajnik. Gospode učitelje opozarjamo na ta list in na prilogo k današnji številki „Uč. Tov.“

Društveni vestnik.

Iz našega društva. Naši društveni večeri prav lepo napredujejo. To je pokazal tretji večer dné 1. svečana t. l. V klubovi sobi pri „Slonu“ zbralo se je bilo blizo 40 društvenikov, katere je s svojo navzočnostjo počastil tudi gosp. dež. šol. nadzornik J. Šuman.

Predsednik g. Andrej Žumer pozdravi zbrane, ter se potem spominja umrlega častnega uda in zvestega 30letnega sotrudnika g. prof. Jos. Marna.

Prvi je nadaljeval g. J. Dimnik svojo zanimivo razpravo „o metodi pri čitanji“.

G. nadučitelj Fr. Ks. Trošt pa nam je prav humoristično narisal „Lžance l. 1848.“, za kar se mu

je izrekla zaslužena pohvala.

Na to so poročali o imenitnejših šolskih časnikih novicah in sicer: g. prof. Levca o srbskih, g. M. Josin o slov. in nemških, gdč. Praprotnik pa o českich. Vsi so žell obéno zahvalo.

Predlog g. prof. Levca, da naj ima „Tovariš“ stalno rubriko za naslove vseh pedagogičnih spisov različnih časopisov, katerim je namen napredek šolstva pospeševati ali pa ovirati, se s splošnim odobravanjem vsprejme.

Gg. pevcí so s svojim izbornim petjem pripomogli, da je bil večer res popolen.

O današnjem četrtem večeru poročamo prihodnjíc.

Vestnik.

Papežev jubilej. Petdesetletnico škofovanja svetega očeta Leona XIII. so praznovala dne 18. svečana vse ljudske šole v Ljubljani. Ta dan je bil pouka prost. Šolska mladina se je že poprej v šoli o pomenu te slavnosti poučila. Na večer so bila vsa mestna šolska poslopja kakor sploh vse mesto krasno razsvetljena. Tudi po deželi je več sol obhajalo to slavnost.

Osobne vesti. G. Fr. Slanc, učitelj v Radečah, je imenovan nadučiteljem v Litiji. G. J. Šemerl, začasni učitelj v Dol. Logatci, gre začasno v Grahovo in na njegovo mesto začasno g. J. Šega, pomožni učitelj v Dobovi (Štaj.) — Umrl je dne 26. svečana g. Frančišek Schmidt, učitelj v Zireh, znan kot nekdanji igravec „dramatičnega društva“ v Ljubljani. N. v m. p.!

Ubožne knjige iz zaloge „I. pl. Kleinmayr & F. Bamberg“ v Ljubljani. Za šolsko leto 1891/2 sta založnika potem c. kr. deželnega šolskega sveta izdala ubožnih knjig i. s. 500 „abecednikov“ (Razinger, Zumer) in 240 „prvo berilo in slovnica“ (Razinger, Zumer). — Za šolsko leto 1892/3 pa imajo c. kr. okrajni šolski sveti kupone iz spečanih knjig pošiljati naravnost založnikoma.

Na obeh gimnazijah ljubljanskih so od II. polletja sem vsak teden po trije popoldnevi i. s. v torek,

četrtrek in sobota pouka prosti ter se imajo porabiti za mladinske igre.

Stalni šolski nadzorniki. Za Galicijo so razpisana mesta za stalne okrajne šolske nadzornike. Prednost imajo tisti učitelji, ki so izprašani za mesčanske šole in za rokotvorni pouk.

V vladnem programu, katerega je ministerstvo predložilo načelnštvom glavnih državnozborskih klubov (zjedinjena levica, polski klub in Hohenwartov klub), nahajajo se glede šole nastopna določila:

Vlada zmatra v interesu mirnega sodelovanja prizadetih strank za potrebno, da se opusté cerkvenopolitična vprašanja in legislativna obravnavanja o načelnih premembah državnega ljudsko-šolskega zakona.

Pri uporabi državnega ljudsko-šolskega zakona pa bo vlada v okviru obstoječih zakonov ozirala se na verska čutila prebivalstva.

Gledé verskih čutil priznava vlada, da so merodajna jedino mnenja dotičnih cerkvenih oblastev in se bo v tem pogledu po mogočnosti in v okviru obstoječih zakonov ozirala na njih želje.

Zahvala. Slavni „Narodni šoli“ najtoplejšo zahvalo za lep dar v šolskem blagu!

Krajni šolski svet v Dobrniči, dne 20. svečana 1893.
Anton Grandovec, M. Hiti,
predsednik kraj. šol. sveta šolski voditelj.

Uradni razpisi učiteljskih služeb.

Št. 347

okr. š. sv. Na trirazredni ljudski šoli v Veliki Dolini je popolniti drugo učno mesto z letno plačo 450 gld.

Prošnje za to službo naj se predpisanim potem semkaj vlagajo do 25. sušca 1893.

C. kr. okrajni šolski svet v Krškem
dne 17. svečana 1893.

Št. 188

okr. š. sv. Na jednorazrednici v Velikih Poljanah je stalno ali začasno popolniti mesto učitelja-voditelja z dohodki IV. plačilnega razreda, z opravilnino 30 gld. in s prostim stanovanjem.

Pravilno opremljene prošnje naj se predpisanim potem v teku štirih tednov semkaj vroče.

C. kr. okrajni šolski svet v Kočevji
dne 13. svečana 1893.

Št. 243

okr. š. sv. Na jednorazrednici v Oneku (Hohe-negg) popolniti služba učitelja-voditelja z dohodki IV. plačilnega razreda, z opravilnino 30 gld. in s prostim stanovanjem.

Pravilno opremljene prošnje naj se v teku 14 dni predpisanim potem semkaj vložijo.

C. kr. okrajni šolski svet v Kočevji
dne 24. svečana 1893.

Listnica uredništva.

G. J. T. v R.: Hvala lepa, kakor vidite, smo jedno stvar že porabili, druga pride na vrsto. Pozdrav!

— G. E. G. v B.: Lepa hvala za poslano pesem, priobčila se bode če ne v našem pa v drugem listu.
— Pod Leskov grm: Poslanega dopisa še nismo priobčili, ker se hočemo poprej posvetovati.

Pridana je priloga lista „Kmetovalec“.

«Učiteljski Tovariš» izhaja na celi poli velike osmerke 1. in 16. dan vsakega meseca; ako je pa na ta dan nedelja ali praznik, izide dan poprej ali pa dan pozneje. — List stoji za vse leto 3 gld., za pol leta 1 gld. 50 kr. Udje «Slovenskega učiteljskega društva» prejemajo list za 2 gld. na leto, za 1 gld. na pol leta.

Spisi naj se blagoizvolijo pošiljati uredništvu v Ljubljano, Komenskega ulice št. 9; naročnino pa prejema gospod Fr. Kokalj v Ljubljani na Bregu št. 16.

Vse pošiljatve naj se pošiljajo franko.

Lastnik: Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani. — Tisek R. Miličeve tiskarne v Ljubljani.